

PRESENTACIÓ I MARC LEGAL

Maria Freixanet Mateo

Coordinadora del Seminari Ciutats i Persones

L'expectativa de gènere, la violència i les relacions adolescents

Aquest llibre, referent a les relacions de gènere entre joves adolescents, es pregunta sobre com intervenir quan hi ha violència de gènere en les relacions entre persones joves. Sobre com és aquesta violència, si té o no té matisos específics. Es pregunta sobre quina prevenció cal fer, i sobre quina mena d'intervenció.

És un material que va baixant mica en mica des de la reflexió teòrica cap a l'aplicació pràctica, passant per temàtiques d'interès específic en els cas dels i les joves, com seria les relacions que es donen en el marc de les noves tecnologies, i acabant amb la presentació d'una intervenció concreta en un cas de violència de gènere en una parella jove.

Aquest material recull el treball fet durant aquest 2014 en el marc del Seminari Ciutats i Persones¹, un espai de recerca acadèmica i reflexió feminista amb voluntat d'aplicació al món local. A l'ICPS portem des de l'any 2005 treballant i publicant anualment sobre aspectes d'actualitat política i social des de la perspectiva de gènere, és a dir, observant el món des de l'impacte que aquest té sobre els homes i sobre les dones.

Així, cada any escollim un tema de recerca vinculat a les polítiques públiques locals i a la perspectiva de gènere que considerem que necessita d'un treball acadèmic pensat per a una posterior aplicació política pràctica dels seus resultats.

A ningú se li escapa que en els darrers temps ha emergit a l'agenda política i mediàtica una certa alarma social que ve a dir que les parelles joves continuen reproduint rols de gènere, i que el control, els mites de l'amor romàntic i la violència cap a les dones, arribi o no a una situació punible, no és un fenomen que les noves generacions ja hagin deixat enrere, sinó que emergeix de nou i amb força.

¹ El Seminari CiP és una recerca que es realitza anualment sobre un tema clau per a les polítiques de gènere i les seves implicacions per a les polítiques públiques i el món local. El treball que recull aquest volum ha inclòs la confecció d'un índex al mes de gener, la realització de dos seminaris a porta tancada amb les autores per a debatre sobre els esborranys als mesos de març i juny, l'edició del material que teniu a les mans, i la seva presentació en una jornada oberta al mes de novembre d'aquest mateix any.

El cert és que la desigualtat de gènere, la subordinació de les dones o el malestar de la meitat de la població per raó del seu sexe no són fenòmens antics. Són fenòmens presents en la nostra quotidianitat; i opriments, i invisibles. Avui vivim el que s'ha anomenat el "miratge de la igualtat". Una igualtat que no existeix, però que ens l'hem creguda, tot i que només cal agafar qualsevol dada –qualsevol, a l'atzar– per a observar que la desigualtat es perpetua. Que el camí cap a la igualtat és lent, i feixuc, i que estem a anys llum de la igualtat real entre homes i dones.

Existia fins fa poc temps la creença, la sensació, o la projecció, que les generacions de dones i homes que en aquest país ja han nascut en democràcia, deixarien poc a poc de reproduir els rols de gènere. Existia la seguretat que les parelles que avui són joves, que han crescut durant uns anys en què les polítiques de gènere han estat en expansió, que s'han creat lleis, ministeris, campanyes, que aquestes parelles joves ja no es relacionarien tan sexualment ni estarien tan imbrincades en relacions de possessió, control, abús, com ho estaven els seus pares i mares, les seves àvies i els seus avis.

Les últimes dades del *Instituto Nacional d'Estadística*² mostren que una de cada tres dones víctimes de violència de gènere, així com una de cada tres dones mortes per aquest motiu l'any 2013, tenien menys de trenta anys. Aquesta mena de dades, juntament amb el ressò que se'n fan petites notícies³ disseminades als mitjans de comunicació, han provocat que en aquests últims temps les alertes que les associacions feministes ja fa temps que venien fent hagin saltat a la llum pública.

Així doncs, el problema persisteix; persisteix la violència cap a les dones, i persisteix també en les generacions joves, si bé és cert que cada

² Veure "*Distribución porcentual del par víctima/denunciado según edades de ambos*", *Estadística de Violencia Doméstica y Violencia de Género*. Any 2013, *Instituto Nacional de Estadística*. Extret de: www.ine.es

³ Exemple de notícia de *eldiario.es*, Desembre 2013: http://www.eldiario.es/sociedad/mujeres-victimas-violencia-genero-anos_0_204030440.html. Exemple de notícia de *El País*, maig de 2013: http://sociedad.elpais.com/sociedad/2013/05/28/actualidad/1369764459_765429.html

vegada tenim una societat més conscient de la gravetat d'aquesta violència i més censoradora, sobretot de paraula, de la mateixa⁴.

Alhora, ens trobem en un moment en què existeix una massa crítica important de persones que treballen professionalment i/o que actuen des d'organitzacions feministes en pro de la igualtat de gènere i en l'eradicació de la violència masclista.

Les ponents que ens han acompanyat aquest any en el Seminari Ciutats i Persones, i que són les autores d'aquest llibre, són dones que treballen sobre el terreny amb noies joves que es troben en situacions de violència per raó del seu sexe. Totes elles són, doncs, expertes que parteixen del treball de camp; de l'experiència concreta i situada de trobar-se treballant amb joves i, per tant, partint de la subjectivitat de qui observa un fenòmen estructural aplicat sobre una vida concreta d'una dona concreta. Alhora, cadascuna d'elles prové de recorreguts i disciplines diferents, i per tant oferim perspectives dispars d'un mateix fenòmen.

És important comprendre que fer prevenció, sensibilització i intervenció en l'àmbit de les violències de gènere sempre suposa intentar donar una altra oportunitat als patrons que el model social ofereix a les persones. Una opció diferent, alternativa, que permeti a homes i dones, en aquest cas a nois i noies, executar relacions de gènere allunyades de les que la societat els ofereix generalment.

El gènere és ni més ni menys que una expectativa, el que s'espera de nosaltres. Són les formes de ser, pensar i fer que se'ns ensenyen i se'ns demanden; una normativitat. Un patró de conducta; per als homes i els nois (sigues fort, independent, fred, egoista, racional, emprenedor, dominador, competitiu, possessiu, arriscat, violent...) i per a les dones i les noies (sigues dolça, dèbil, pàmfila, submissa, depenent, conciliadora, previnguda, cuidadora...). Les característiques no només són contràries, sinó que n'hi ha unes que es valoren, les masculines, i unes altres que es menyspreen,

⁴ Veure "Valoració de la gravetat de comportaments de violència masclista". Enquesta de seguretat pública de Catalunya. Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya. Extret de: www.iqobservatori.org

les femenines. Així és com, sovint sense saber-ho, vivim fortament marcats i marcades pel gènere, pels dictats de comportament que determinen com ha de ser una noia, com ha de ser un noi. Dictats substancialment diferents per a elles i per a ells, i no tan sols diferents sinó relacionades entre sí per una relació de poder (masculí) i submissió (femenina).

La violència de gènere és la situació extrema conseqüència de les relacions de gènere patriarcals habituals. És la punta de l'iceberg, respon als dictats de gènere duts a l'extrem. Així doncs, la violència d'un noi cap a una noia no respon a una malaltia o una desviació de la conducta del noi, sinó a una assumpció acrítica i extrema del seu rol de gènere. I es que les arrels de la violència de gènere es troben en les desigualtats de poder que existeixen entre homes i dones, primordialment, i també en determinades maneres de concebre el que és l'amor, les relacions amoroses i la sexualitat; i finalment el que s'espera d'homes i dones en aquesta relació íntima. Aquestes conductes són pràctiques que interioritzem normalment durant els processos de socialització de la infància i consolidem durant l'adolescència i la joventut.

Alhora, i paradoxalment, justament l'existència de la violència és el mecanisme que permet la perpetuació de les desigualtats de gènere. Per tant, vist des d'aquesta perspectiva, la desigualtat entre homes i dones està sustentada en una violència estructural que la permet.

Així doncs, sabem que el model social patriarcal persisteix; persisteix la sensació que el que les dones diuen, fan, són, és inferior i menys valuós que el que fan, diuen, són, els homes. És en aquest sentit que persisteix la violència de gènere a pesar de les lleis, de les polítiques, de les campanyes, etc., que tenen un grau d'efectivitat limitat.

Tot i així, les lleis hi són, les polítiques també, i tot i les insuficiències no podem dir que no s'hagi avançat en intervenció en matèria de relacions de gènere, especialment en els casos de violència, cúspide de les relacions de poder masculistes.

Voldria situar el text normatiu de l'any 2004, la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, per exemple, per a dir que no és paper mullat. És una llei que va

condicionar i condiciona la vida quotidiana dels homes i les dones. I representa un punt d'inflexió. De fet, podem considerar la llei 2004 com un salt qualitatiu important a aquest respecte. Aquella llei suposava canvis efectius, però també canvis en el discurs oficial.

I és que els discursos importen, i molt. Importa, per exemple, si parlem d'una agressió sexual com un delictes contra la llibertat de les dones o bé contra l'honestedat femenina (l com anava vestida?; exemple de victimització secundària que s'ha vist en més d'un judici i que és concordant amb aquesta segona línia de pensament).

Importa si parlem de violència de gènere o de violència domèstica quan ens referim a un home que ha colpejat una dona dins la seva llar. La llei integral et diria que estem parlant de relacions de gènere, per tant és un tema públic, que afecta el conjunt de la societat i que ens increpa directament a com ens relacionem homes i dones. Existeixen altres discursos que focalitzen al voltant de la família, i per tant la víctima podria haver estat una dona o qualsevol altre membre de la unitat familiar, invalidant la perspectiva de les relacions de poder soldades al gènere.

Per altra banda, tampoc és el mateix quan parlem de conflicte que quan parlem de violència. Hi ha relacions conflictives i hi ha aquelles que travessen certs límits per a situar-se en el terreny de la violència. I n'hi ha que s'encadenen en el temps i que s'arrapen a la vida quotidiana en una relació que ja no és de violència sinó de maltractament. De la mateixa manera que no és el mateix la violència recolzada en una situació privilegiada de poder respecte a l'altra, que una violència defensiva, com per exemple la que pot exercir puntualment una víctima.

Amb tot, la violència de gènere podríem definir-la de moltes maneres, de fet fins i tot podríem anomenar-la també de moltes maneres (violència masclista, sexista, contra les dones o de gènere), utilitzant un concepte més o menys ampli, i més o menys inclusiu de casuístiques concretes (exemple: la violència homòfoba és violència de gènere?)

Amb aquest reguitzell de matisos tan sols vull fer notar la complexitat del tema, de la problemàtica que aquí abordem. Conceptes i discursos que ens

duen a modes de pensament i a polítiques públiques radicalment diferents les unes de les altres; conceptes i discursos que conviuen en el nostre entorn i que sovint curtcircuitejen fins al punt que dues administracions públiques diferents poden donar indicacions contradictòries a una persona que es troba en la situació que ens ocupa (exemple: una dona migrada sense papers i víctima de violència de gènere pot rebre el missatge de que ha de denunciar –per part del Ministeri d’Igualtat– i que no ha de denunciar –per part del Ministeri de l’Interior–, doncs se la podria repatriar perquè no té papers).

En aquest llibre acotem la intervenció en aquelles relacions de gènere que hi caben dins la llei de 2004 (espanyola) i 2008 (catalana). Ens quedem amb la idea de la violència cap a les dones que s’exerceix pel fet de ser dones i marcada per una relació de poder, i fem especial atenció a aquells casos majoritaris (tot i que no només) en què el que uneix la víctima i l’agressor és una relació íntima, tot sovint marcada per l’amor.

Incloem la violència física, evidentment, però també la psicològica, la sexual i l’econòmica. Em permeto fer un apunt al respecte a la violència psicològica, que sovint es menysté i es penalitza poc, en part perquè hi ha un cert grau de violència psicològica cap a les dones que està inserida i consolidada dins de qualsevol sistema patriarcal. Cal tenir en compte que la violència psicològica, a part de ser violència *per se*, és el camp de cultiu base per a les altres violències, especialment la física i la sexual. I per altra banda, tal i com veureu en els primers capítols, el grau de normalització d’aquesta violència per part de les adolescents és molt alt, ja que els referents que tenen són encara escassos i la consideren part natural de les relacions afectives que estan construint.

Per altra banda, també caldria fer l’apunt que és important no centrar-se exclusivament en la víctima; no és ella qui té el problema. Cal focalitzar l’atenció també en l’agressor, comprendre que és sobre ell que recau la problemàtica i que per tant requereix d’una intervenció. I alhora sense descuidar el fet que un agressor està actuant conforme a la norma social implícita que li dictamina el patriarcat. Cal, doncs, mentre s’actua sobre una situació de violència particular, no perdre de vista que estem actuant sobre

una relació de poder concreta, primer, i sobre una relació de poder estructural, també. Unes relacions de poder que sovint les persones implicades duen tan incorporades que són indestriables de la pròpia identitat.

El marc legal de la violència de gènere

Si bé és cert que la resposta a la violència masclista no està i no pot estar exclusivament als jutjats (de fet, a la pràctica en molts casos es resol amb la separació de l'agressor sense mediar denúncia, i amb la recuperació de l'autonomia de la dona), també és cert que la resposta judicial és importantíssima. En aquesta part de la introducció, i per tal d'alliberar els capítols posteriors de repetir la legalitat en què s'emparen els seus raonaments, em dispenso a situar els elements més rellevants del marc legal referent a la violència de gènere o contra les dones, primer, i a la violència con les dones menors d'edat, després⁵.

Val a dir que aquesta terminologia és bastant recent, i no exempta de problemes, com ja hem apuntat anteriorment. De fet, durant els anys setanta el discurs imperant al voltant d'aquest tema era el de la conflictivitat familiar. Conflictos interpersonals (que no seguretat pública); l'agressió entre persones que conviuen des d'una visió simètrica de les possibilitats i responsabilitats de cadascú, on no hi entren els patrons de gènere ni les relacions de poder.

És als anys noranta que s'esdevé un salt important, i comencem a parlar de violència de gènere com un fenomen qualitativament diferent. Des d'aquell moment s'han aprovat declaracions i instruments normatius a tots els nivells (autonòmic, estatal, europeu i internacional) sobre la violència masclista.

Així, per una banda existeix tota una bateria d'instruments de caràcter declaratiu sobre la violència vers les dones, essent el màxim exponent d'aquesta voluntat (liderada per Nacions Unides) la Declaració de Beijing de l'any 1995.

⁵ Veure la normativa vigent en matèria de violència masclista:
<http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones/menuitem.c531d9eb4c45208539a72641b0c0e1a0/?vgnextoid=6d2a58af9ac9b110VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=6d2a58af9ac9b110VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>

Per l'altra, pel que fa a la legislació espanyola i catalana que aquí ens obliga, de caràcter vinculant, caldria tenir presents especialment tres lleis: la Llei orgànica 1/2004, de *Medidas de protección integral contra la violencia de género*, la Llei 5/2008, del drets de les dones a eradicar la violència masclista; i la Llei orgànica 3/2007, *para la igualdad efectiva y real de las mujeres y los hombres*. M'interessa repassar una mica les dues primeres lleis, les que són específicament de violència. Després passarem a veure què succeeix amb les menors d'edat.

Sobre la Llei orgànica 1/2004 de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, comentar que parteix de la base que la violència de gènere és un problema de caràcter transversal que afecta tots els sectors de la societat i necessita solucions que incideixin en la multiplicitat de les seves causes i efectes. Pretén, així mateix, oferir una protecció integral a la víctima des del moment de presentació de la denúncia. D'aquesta manera, la víctima hauria d'obtenir suport policial, judicial, social i econòmic; elements de xarxa social que avui encara estan insuficientment desplegats, i que actualment en el discurs i el context d'austeritat es troben debilitats. Un dels aspectes més rellevants d'aquesta llei és que parteix de que la violència de gènere o violència masclista és un problema social, no privat. S'entén com una greu vulneració dels Drets Humans i les Llibertats fonamentals. Aquest element, també compartit per les declaracions internacionals, és un punt fonamental.

Un altre element interessant són les mesures sectorials que dictamina, com ara l'establiment en l'àmbit de la salut de protocols sanitaris d'actuació per a la prevenció, la detecció precoç i la intervenció continuada, comptant amb la col·laboració de l'Administració de Justícia. O els drets laborals que atorga en cas de ser víctima de violència masclista, com ara el dret a la reducció o canvi de jornada, el dret a la mobilitat geogràfica, l'excedència amb reserva de lloc o l'extinció del contracte amb subsidi d'atur (insuficient al nostre entendre, ja que focalitza en la víctima i no en l'agressor, però rellevant). O la coordinació entre les diferents forces de seguretat en el control de les mesures cautelars

dictades pel jutge, així com la creació d'unitats especialitzades en els cossos de seguretat.

Però fonamentalment vull fer referència a la perspectiva emprada. Quan la llei orgànica estableix el control de la publicitat vexatòria o discriminatòria contra les dones, o la necessitat que els centres educatius de tots els nivells treballin d'una manera coeducativa, per exemple, el que està dient és que la violència és un extrem de les relacions estructurals de gènere, i que per a eliminar la violència que pateixen les dones pel fet de ser dones, cal eliminar la desigualtat entre els sexes. Així doncs, aquesta llei responia a un discurs concret, avançat i integral, completament situat en la perspectiva de gènere, i que permet, per exemple, crear els jutjats especialitzats en violència sobre la dona, així com la figura del fiscal contra la violència de gènere; és a dir que institucionalitza tota una mirada, la mirada del gènere.

Per altra banda, aquesta llei resulta en diverses i no menors modificacions del Codi Penal, i també afecta altres lleis, com ara la llei d'ajuda a les víctimes de delictes violents i d'agressió sexual, o la llei orgànica de protecció jurídica del menor, que altera la guarda i custòdia de menors que hagin estat víctimes de violència o abusos sexuals, així com el règim de visites en els casos de maltractaments, abusos, agressió sexual o segrest parental.

Pel que fa a la llei autonòmica 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista (aprovada pel Parlament de Catalunya per unanimitat), aquesta recull les actuacions que els poders públics catalans han de dur a terme contra la violència masclista i que hauria de permetre actuar de manera integral contra totes les formes d'aquesta violència. En destacaria la garantia d'accés prioritari als habitatges de promoció pública, una política realment importantíssima i clarament llimada per la situació político-econòmica del moment; la creació d'una xarxa d'atenció i recuperació integral de la dona que ha patit violència, inclosos els SIAD i els SIE⁶, pal de

⁶ SIAD: Serveis d'informació i atenció a les dones. SIE: Serveis d'Intervenció especialitzada en violència masclista.

paller d'aquesta sistema; i el dret a l'assistència jurídica, un acompanyament que és molt necessari tractant-se de casos en què la victimització secundària és tan possible i sensible.

Acostant-nos a la casuística concreta d'una dona que pateix violència de gènere essent menor d'edat, val a dir que es troba en una intersecció entre dos determinants que generen vulnerabilitat: el gènere i l'edat. L'actuació pública tot sovint necessita fer una mirada específica als col·lectius que es troben en situacions de cruïlla si no vol cometre una segona victimització.

I es que les lleis i les polítiques públiques reparteixen discursos, recursos i visibilitats, però també vulnerabilitats⁷. A nivell d'exemple: ningú posa en dubte que el que ha de fer una dona víctima de violència de gènere és denunciar. Aquesta és una bona eina, però no l'única, i de fet la denúncia sola segurament es converteix en una mala eina si no n'hi ha d'altres, si no està acompanyada de recursos d'altra mena, començant per la disponibilitat d'un espai segur on viure lluny de l'agressor, d'elements que assegurin a la dona una percepció de protecció post-denúncia, un tractament no re-victimitzador per part del sistema judicial, un treball amb l'agressor, etc.

És important comprendre que no totes les persones estan igual posicionades per a denunciar. La classe social, la procedència, el nivell d'estudis o també situacions de salut, discapacitat, etc; interseccionen amb el gènere per a situar cada dona en un lloc diferent respecte a la seva possibilitat de sostenir una denúncia (sabent que el moment de la denúncia és un moment de vulnerabilitat).

Però anant una mica més enllà, podríem dir que darrera els missatges monolòtics de "dona, denuncia", hi ha el supòsit de que la dona "pot" denunciar si ho vol. Li pressuposa capacitat i lliure elecció a una persona que tot sovint està completament desmuntada psicològicament. Se li

⁷ Referència: Sílvia López Rodríguez, curs "*Fuentes de datos, indicadores y violencia de género*" del SIMReF, *Seminario Interdisciplinar de Metodología de Investigación Feminista*.

suposa la capacitat per a denunciar a persones que a vegades, senzillament, no poden fer-ho, per raons materials, físiques, psicològiques i de tota índole.

Si parlem de noies adolescents, a més, se l'hi suma el fet que, en l'àmbit de la violència i essent ella menor d'edat, aquesta dona no té accés directe a la justícia.

Tot i que un/a menor és titular de drets en diversos àmbits, tradicionalment sempre considerem l'infant i adolescent com un ser a protegir, un element passiu objecte de la protecció, i no com un subjecte actiu ostentador de drets, capacitats i necessitats.

Així, amb relació al tema que ens ocupa, una noia adolescent no té accés directe a molts dels tràmits que cal iniciar en cas de violència: no té accés a la justícia, si no és acompanyada de qui en tingui la pàtria potestat, normalment els seus pares. I no cal fer referència al fet que existeix la possibilitat que una adolescent sigui víctima de violència de gènere dins de casa seva, que no és un cas infreqüent. Val a dir que només a un 3% de casos d'un pare maltractador a aquest se li retira la custòdia⁸.

Sens dubte, la casuística de la violència contra una dona menor d'edat requeriria una mirada específica, una política específica i una legislació específica. Tot i que la mirada i la política són cada vegada més presents en l'actuació pública (i aquesta publicació se suma a aquest esforç), gairebé no hi ha normativa particular i concreta sobre la violència masclista envers les adolescents, així que aquests casos es regeixen per les disposicions generals, que evidentment els són aplicables.

Sobre el marc legal que empara les noies cal fer esment de l'excel·lent informe de Dones Juristes, coordinat per la Mercè Claramunt i publicat a octubre de 2013: "Drets de les dones adolescents davant la violència masclista en les relacions de parella i situacions anàlogues". Extracte:

⁸ Idem.

Les poques normes específiques que parlen de violència masclista contra adolescents –un apartat de la Declaració de Beijing de caire internacional, una recomanació del Consell de Ministres als estats del Consell d'Europa i un protocol d'actuació en l'àmbit social de caire autonòmic– no tenen caràcter vinculant ni aborden el problema en tota la seva complexitat. Arribar a construir el marc normatiu que s'ha d'aplicar a aquest tipus de violència, per tant, requereix un exercici interpretatiu de les normes existents.

Ambdós marcs normatius –de violència envers les dones i de protecció de la infància– no són excloents, però sí complementaris quan es tracta de la violència contra adolescents, per la qual cosa es pot sostenir que aquests casos es troben sota una protecció reforçada de caire normatiu, és a dir: les adolescents han de tenir protecció pel fet de ser dones que pateixen violència masclista, i també pel fet de ser nenes. En el cas de nens i nenes, els estats tenen una obligació més forta de protecció que en relació amb els adults, per la particular vulnerabilitat deguda a la seva edat.

D'aquest marc normatiu es desprèn que les adolescents que pateixen violència en les seves relacions de parella han de tenir accés a una assistència i intervenció especialitzades, no sols com a víctimes de violència masclista sinó també perquè són nenes –persones de menys de 18 anys– que pateixen maltractament. L'especialització, per tant, ha de ser doble: tant en relació amb la naturalesa de la violència de gènere com per les particularitats d'aquesta violència tractant-se de persones menors d'edat⁹.

L'especialització, hem vist, ha de ser doble: tant en relació a la naturalesa de la violència de gènere com per les particularitats tractant-se de persones menors d'edat. Una doble mirada, o múltiple, que respon a una mirada interseccional.

⁹ Extret del document resum de conclusions i recomanacions de l'informe jurídic: http://www20.gencat.cat/docs/icdones/temes/img/estudi_drets_dones_adolescents.pdf ; Per a un aprofundiment en el marc legal que afecta les relacions de gènere entre joves recomano veure l'Informe sencer a http://www20.gencat.cat/docs/icdones/temes/img/informe_drets_dones_adolescents.pdf

Així, i donada aquesta mirada de cruïlla que se'ns fa ineludible, podríem referenciar també altres lleis que intersectarien amb les ja comentades, com seria la Llei orgànica 4/2000 *sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social*, així com el Projecte de Llei contra l'homofòbia aprovada pel Parlament de Catalunya (que encara espera sortir a la llum), o fins i tot la Llei orgànica 2/2010 de *salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntaria del embarazo*, que està en plena reforma i impacta directament en les condicions de vida de les dones joves, en les seves possibilitats vitals i la seva llibertat o no d'elecció sobre el seu cos i la seva pròpia trajectòria vital, així com en les seves decisions a prendre davant una situació de violència i/o agressió sexual.

Amb ànim de continuar perfilant acuradament el marc legal disponible de forma satisfactòria i coherent amb la mirada complexa que busquem oferir, s'observa que existeix tota una normativa extra específica que té especial rellevància pel fet que parlem de la casuística de la violència entre joves adolescents. Parlem, per exemple, de les relacions abusives en el marc de les (no tant) noves tecnologies. En aquest sentit, comentar que el ciberassetjament com a tal no està tipificat en el Codi Penal. No obstant això, per una banda els diversos atacs informàtics comesos a través d'Internet i xarxes socials passarien a considerar-se –amb l'aprovació l'any 2009 del projecte de reforma del Codi Penal– delictes tals com els comesos contra el dret a la pròpia imatge, l'honor, la integritat moral, la intimitat, la llibertat sexual i de falsedat. I per altra banda, el ciberassetjament com a forma de violència de gènere estaria contemplat dins la Llei 1/2004, quan es tractés de comportaments, mitjançant l'ús de les TIC, que tenen per objecte l'abús de poder per part d'un home sobre una dona amb la qual manté o ha mantingut algun tipus de relació afectiva. Aquesta mena de legislació, veiem, té importants conseqüències sobre la vida de les persones, en general, i sobre la nostra casuística concreta en particular.

Amb tot, i retornant al principi, la legislació respon a unes polítiques concretes; i les polítiques responen a una mirada, a un discurs.

Els cinc capítols que aquí us presentem parteixen de perspectives diverses, però totes elles feministes i coherents amb la perspectiva de les

relacions de poder entre els gèneres. Els cinc capítols estan escrits per expertes en la matèria que parteixen del seu treball sobre el terreny. I totes cinc us regalen aquest material per a intentar aportar una mica més de llum a un tema delicat i complex, el terreny de la violència i l'abús barrejat amb la intimitat i l'amor en persones que, en la seva joventut, estan tot just experimentant, creant i consolidant la seva identitat, les seves relacions, la seva manera de ser i estar en el món. Una mica de llum, doncs, reflexió i experiència pràctica sobre una temàtica urgent i rellevant, sobre unes edats fràgils i potencials, importantíssimes si de veritat esperem deixar algun dia de parlar d'abusos de poder imbricats amb el nostre sexe, i amb el nostre gènere.